

1. O instrumencie

- Piszczątka podłużna w języku starofrancuskim nosiła zazwyczaj nazwę *flageol*.
- Thomas Binkley (1932-1995), artysta i wybitny znawca muzyki dawnej, w artykule „*O współczesnym wykonywaniu średniowiecznego repertuaru monofonicznego*”/kwartalnik *Canor*, 1998/19/ pisze: „*Flażolet* to cienki flet o długości mniej więcej połowy *albogon* (rodzaj fletu poprzecznego), którego skala rozpoczyna się od mniej więcej d’’. Podobnie, jak w przypadku *albogon*, mamy tutaj sześć dziurek ...”
- Curt Sachs, *Historia instrumentów muzycznych*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1989. „*Flażolet*. Nazwa instrumentu pochodzi od późnołacińskiego słowa, które w średniowieczu stanowiło określenie pewnych typów piszczałek. Czternastowieczny poeta *Eustache Deschamps* stawia *les doux flajolez ressonans*. To dawne określenie odżyło z chwilą, gdy *Sieur de Juviény* zbudował w Paryżu ok. 1581 r. mały i wąski flet podłużny z sześcioma otworami, czterema wierzchnimi i dwoma spodnimi (dla obu kciuków). Chociaż flażolet rzadko był wzmiankowany, to jednak wielka liczba zachowanych w muzeach egzemplarzy świadczy o jego dawnej popularności. W XVIII w. odgrywał on nawet ważną rolę w muzyce artystycznej – wykonywano na nim najwyższą partię utworu orkiestrowego, powierzaną później fletowi poprzecznemu. W partyturach określano go nazwami: *flautino* lub *flauto piccolo*.”
- W 1661 roku, w Londynie, Thomas Greeting napisał i wydał najstynniejszy podręcznik gry na flażolecie „*Pleasant Companion, or New Lessons on the Fagelet*”. Melodie zapisano w postaci tabulatury. Wznowienia w latach: 1668, 73, 75, 80, 82, 88.
- Chociaż flażolet był przede wszystkim instrumentem amatorów, to do grona jego miłośników należeli także: *Frédéric Chalon*, *Samuel Pepys*, *Henry Purcell* i *George Frideric Handel*.
- W znanych dziś dziełach okresu baroku, flażolet, jako instrument solowy, występuje sporadycznie: J. F. Handel - opera „*Rinaldo*”, 1711 r. , J-Ph. Rameau - balet buffon „*Platee*”, 1749 r. , Ch .W. Gluck – opera „*Nieprzewidziane spotkanie*”, 1764 r. , W. A. Mozart – opera „*Urowadzenie z Seraju*”, 1782 r.
- W 1803r. William Bainbridge, w Londynie wykonał nową wersję instrumentu - tzw. *flażolet angielski*.
- W 1843 roku, w Manchester'ze, Robert Clarke, jako pierwszy na świecie, rozpoczął masową produkcję tanich, blaszanych flażoletów, nazywanych również: *tin flageolet*, *tin flute*, *penny whistle* lub *tin whistle*. Firma „*The Clarke Tinwhistle Company*” działa do dzisiaj.
- W 1982 roku Mary Beth Norris opracowała i wdrożyła w USA flażoletowy program wczesnej edukacji muzycznej dla dzieci od 5 roku życia.

- o 9 marca 2005 roku, w Dublinie, Mary Hanafin - Minister Edukacji Republiki Irlandzkiej oraz Andrea Corr, wokalistka i flażolecistka zespołu „The Corrs”, a także nauczyciele i dzieci z St.Pauls Senior Primary School w Greenhills uroczyście zainaugurowali program „Flażolety dla nauczycieli”. Programem zostali objęci wszyscy nauczyciele szkół podstawowych w Irlandii, to jest 25.400 osób. W opinii irlandzkich ekspertów, przez grę na flażolecie wszystkie dzieci mogą rozwinąć w pełni swoje zdolności muzyczne oraz doświadczać radości wynikającej zarówno z wykonywania muzyki jak i odpowiadania na muzykę innych.
- o Flażolet/Tin Whistle; pozostaje bardzo popularnym instrumentem muzycznym. Dowodem są m.in. liczne strony internetowe poświęcone tradycyjnym i nowoczesnym konstrukcjom tego instrumentu, nauce gry oraz repertuarowi. Powody popularności to: niska cena, łatwość nauki, odrodzenie zainteresowania muzyką folkową oraz średniowieczem.
- o Wielu znakomitych muzyków stosuje flażolet w praktyce artystycznej. Pośród plejady gwiazd, szczególne miejsce zajmuje flecista „klasyczny” *Sir James Galway*.

2. Flażolet w Polsce

- o Słownik Terminologiczny Zabytków, Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1995r. tak definiuje hasło: „*Flażolet, flassinet, flaszynet ... występuje w dwóch odmianach: f. francuski i f. angielski. W Polsce znany w XVIII i XIX wieku jako flecik polski.*”
- o Juliusz Słowacki, *Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu*, „Więc ja przepiszczę * Na hebanowym moim flażolecie * Tę noc, przepędzę ją najlepiej w świecie.”
- o W latach 1821-36, Józef Niedzielski, muzyk i pedagog, wydał, co najmniej 11 prac na flecik polski, w tym fragmenty arii operowych i tańce polskie.
- o Wojciech Tomaszewski, *Bibliografia warszawskich druków muzycznych 1801-1850*. Warszawa, 1992 r. podaje, że ogromna część prac J. Niedzielskiego nie dochowała się do naszych czasów. Opis druków zredagowano na podstawie anansów prasowych oraz innych źródeł.
 - J. Niedzielski, *Szkoła na flecik polski*, wyd. r. 1821, 1822, 1825.
 - J. Niedzielski, *Początkowe ćwiczenia na flecik polski*, wyd. r. ?
 - J. Niedzielski, *Wybory sztuk muzycznych ulubionych, granych podczas przedstawień w TK Karola Rappo oraz Marsz Cyganów Webera Preciosa*, ułożone na flecik polski, wyd. r. ?
 - J. Niedzielski, *Zbiór ulubionych tańców na flecik polski*, wyd. r. ?
 - J. Niedzielski, *Ulubione tańce chiarinich ułożone na flecik polski*, wyd. ?
 - J. Niedzielski, *12 nowych tańców na flecik polski*, wyd. r. ?
- o Jan Prosnak, *Środowisko warszawskie z życia Fryderyka Chopina*, *Kwartalnik Muzyczny*, r. 1949, nr 28, s. 50, Warszawa, Kraków. „ ... z zakresu pedagogicznej literatury muzycznej ukazały się w tym czasie ... Niedzielskiego „*Szkoła na flecik polski*” z dołączonymi łatwymi ariami operowymi w liczbie 43. /rok wydania 1821/.

- Wojciech Tomaszewski, *Warszawskie edytorstwo muzyczne w latach 1772-1865*, Warszawa 1992, s. 157, 158, „W solowym repertuarze instrumentalnym, poza obsadą fortepianową, występowały jeszcze: flet, gitara, skrzypce i organy. ... Druków zawierających kompozycje na flet wydano w sumie 30. ... Większość repertuaru fletowego stanowiły utwory na tzw. flecik polski Wśród utworów na flecik polski dominowały prace Józefa Niedzielskiego.
- Na przełomie XIX i XX wieku wielu badaczy polskiej tradycji muzycznej wymieniało z nazwy flażolet oraz opisywało drewniane i blaszane piszczałki podłużne z sześcioma otworami palcowymi – m.in.: Oskar Kolberg w odniesieniu do Kujaw, a Jan Tacina na łamach Kalendarza Beskidzkiego przedstawiając instrumenty Śląska Cieszyńskiego.
- Kazimierz Sikorski, *Instrumentoznawstwo*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków, 1950, s. 121, „Jedyną pozostałością dawnych fletów podłużnych jest flażolet, małych rozmiarów flet podłużny... Z dawnych mistrzów używali go m.in. Handel, Gluck i Mozart”.
- Mieczysław Drobner, *Instrumentoznawstwo i akustyka*, PWM 1986, s. 132, „ W praktyce muzycznej utrzymał się ... tzw. flażolet, czyli flet blokowy o skali sopranina, poprzednik pikuliny.”.
- Adam Chętnik - „Instrumenty muzyczne na Kurpiach i Mazurach” - podał szereg przykładów występowania drewnianych i metalowych piszczałek sześciootworowych. Przytoczył też jedną z kolęd kantyczkowych, gdzie mowa o przygodzie pastuszka biegnącego do Betlejem:

*Jak gonił, uronił piszczałkę mosiężną,
Z tej szkody, przygody biedę miał potężną.*
Olsztyn 1983 r., Wydawnictwo Pojezierze
- W październiku 1992r., w Poznaniu, podczas Wojewódzkiej Konferencji Metodycznej dla nauczycieli muzyki, Wojciech Wietrzyński przedstawił propozycję powszechnej edukacji muzycznej poprzez naukę gry na flażolecie.
- 8 czerwca 1996 roku, w Opalenicy odbył się I Festiwal Amatorskich Zespołów Flażoletowych, na który przyjechało ponad 400 młodych muzyków zgromadzonych w 14 zespołach - wydarzenie to przyjęto za narodziny Ogólnopolskiego Ruchu Flażoletowego /nazwa i struktura nieformalna/.
- W 1997r. do grona popularyzatorów dołączyła Pracownia Pedagogiczna Doroty Dziamskiej - Polskie Centrum Origami.
- We wrześniu 1998 roku nakładem M.G.O.K. Taklamakan w Opalenicy, wydano „*Melodie na flażolet - samouczek dla początkujących*”, autorzy: A.Trzeciak, W.Wietrzyński
- 1 października 1998 roku w Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu, animatorzy ruchu powołali do życia Stowarzyszenie Na Rzecz Efektywnych Metod Umuzyczniania.
- W listopadzie 1998 roku, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Poznaniu zorganizował ogólnopolską konferencję metodyczną „*Flażolet-instrument łatwy i efektywny*”

- W kwietniu 2000 roku, wydawnictwo „MAG” wydało „*Flażolet – najprostszy sposób na miłe muzykowanie*”, autor; W.Wietrzyński. Publikacja zawiera słowniczek podstaw notacji muzycznej, historię instrumentu, elementarne wiadomości z zakresu zapisu nutowego i techniki gry oraz 156 melodii w zapisie nutowo-tabulaturowym z akompaniamentem funkcyjnym.
- W latach 2000-2005, Piotr Pełczyński, Kapelmistrz Swarzędzkiej Orkiestry Dętej opracował blisko 20 utworów na flażolety z orkiestrą dętą, w tym melodie wielkopolskie i „Voices” Vangelis'a. Partytury znajdują się w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Poznaniu.
- W marcu 2001r., Wojciech Wietrzyński, inicjator ruchu został uhonorowany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Nagrodą Animatora Kultury.
- Od września 2002 roku do czerwca 2006 na łamach Małego Przewodnika Katolickiego, a od września 2006 na stronie internetowej tego dziecięcego pisma, zamieszczane są pieśni i piosenki religijne w opracowaniu nutowo - tabulaturowym na flażolet.
- W latach 1999-2004 Starostwo Poznańskie zorganizowało w Suchym Lesie pięć pierwszych edycji kursu flażoletowego dla nauczycieli, katechetów i animatorów. Kurs ukończyło koncertem dyplomowym łącznie ponad 120 osób.
- Od sierpnia 2004 roku Polskie Stowarzyszenie Pedagogów i Animatorów „Klanza” jest w kręgu aktywnych popularyzatorów umuzykalniania poprzez grę na flażolecie.
- W 2005 roku, Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu wydało obejmujący 18 tytułów „*Zbiór melodii wielkopolskich na flażolet i dudy*”, autorstwa Honoraty Gruszczyńskiej.
- W grudniu 2006 roku, dziecięco-młodzieżowa Swarzędzka Orkiestra Flażoletowa nagrała płytę z muzyką folkową i średniowieczną. Płyta jest integralną częścią kinezylogicznego systemu kształcenia i terapii „*Edukacja przez ruch*” Doroty Dziamskiej (wyd. WSiP), a przeznaczonego do pracy z dziećmi na poziomie edukacji elementarnej.
- We wrześniu 2007, Stowarzyszenie Pedagogów NATAN, zamieszcza na swojej stronie internetowej materiał video, prezentujący flażolet jako optymalny instrument edukacyjny
- W grudniu 2007 roku Stowarzyszenie Na Rzecz Efektywnych Metod Umuzykalniania wydało zbiór unikalnych utworów tradycyjnych z Ziemi Goślińskiej pt. „33 piosenki z wielkopolskiej wioski” w opracowaniu na flażolet. Utwory zebrał i opracował Maciej Rychty /Kwartet Jorgi/.
- Liczbę flażolecistów w Polsce szacuje się na ponad 30 tysięcy osób.
- „Śladami Trzech Króli” – coroczne, w pierwszą sobotę po Objawieniu Pańskim, ok. 2.000 flażolecistów gra wspólnie kolędy w Poznańskiej Bazylice Archikatedralnej.

3. Ogólne uwagi dotyczące gry na flażolecie

- o Ułożenie rąk: lewa ręka bliżej ustnika, prawa bliżej wylotu instrumentu
- o Każdy palec zakrywa lub przykrywa tylko jeden, sobie przypisany otwór. W celu odkrycia lub zakrycia otworu nie wolno przesuwac dłoni wzdłuż instrumentu.
- o W grze biorą udział tylko: palec wskazujący, środkowy i serdeczny lewej ręki oraz wskazujący, środkowy i serdeczny prawej ręki. Palce zakrywają kolejne otwory, rozpoczynając od strony ustnika.
- o Dmuchaemy, tak jak by szeptem mówić TU lub DU, delikatnie, aby zagrać niskie dźwięki, a mocniej, gdy chcemy wydobyć dźwięki wysokie. W tabulaturze dźwięki wysokie, zagrane przedęciem, oznaczono znakiem †.
- o Para wodna wdmuchiwana wraz z powietrzem, może skroplić się w wąskiej wstędze kanału ustnika. W konsekwencji dźwięk będzie bardzo cichy lub instrument zamilknie. Aby bezgłośnie usunąć kropelki wody, należy przykryć palcem prostokątne okienko /otwór/ w ustniku i mocno dmuchnąć.
- o W trakcie gry, w kanale ustnika mogą osadzać się także drobne zanieczyszczenia. Z czasem również one mogą doprowadzić do osłabienia lub zaniku dźwięku. Aby zachować drożność, kanał plastikowego ustnika można co jakiś czas przepłukać strumieniem letniej wody.
- o Większość popularnych flażoletów składa się z plastikowego ustnika i mosiężnej rurki z otworami palcowymi, która dodatkowo może być pokryta niklem lub farbą proszkową. Powłoki te ścierają się w trakcie gry, a mosiądz pokrywa się śniedzią. Procesu ścierania nie jesteśmy w stanie odwrócić, natomiast plamy śniedzi możemy usuwać. Istnieje wiele sposobów: polerowanie suchą, miękką tkaniną, polerowanie po wcześniejszym pokryciu rurki pastą do zębów, czyszczenie kwasami, np. sokiem z cytryny lub octem, a także specjalnymi środkami do mosiądzu.
- o Ustniki i rurki we flażoletach „Feadóg” nie są ze sobą sklejone. Dzięki temu instrumenty można dostrajać. Rozsuniecie ustnika względem rurki powoduje obniżenie dźwięku, a zabieg odwrotny daje skutek przeciwny. Może to mieć znaczenie np., gdy będziemy chcieli zagrać z akompaniamentem starego fortepianu, który z reguły stroi niżej. Jednak elementy instrumentu są ciasno spasowane i rozsunięcie może być trudne. Wówczas ustnik należy ogrzać w gorącej wodzie. Warto pamiętać, że zbyt wysoka temperatura może odkształcić ustnik, a zbyt gwałtowne ogrzanie może spowodować jego pęknięcie.

4. Flażolet – instrument edukacyjny

- Ze względów manualnych, najłatwiej grać na instrumentach dętych, gdyż dłoń praktycznie pozostaje w spoczynku. Palce przykrywają lub odkrywają otwory w jednym, sobie przypisanym miejscu. Podczas normalnych zajęć lekcyjnych, zapisaną muzykę można odczytywać bez śledzenia instrumentu, co nie jest możliwe np. podczas gry na dzwoneczkach. Ilościowa dominacja amatorskich orkiestr dętych nad innymi, np. smyczkowymi, potwierdza słuszność stosowania instrumentów dętych w ruchu amatorskim i powszechnym umuzykalnianiu.
- Zadęcie nie powinno wymagać od grającego specjalnych umiejętności, ani nadmiernej siły. Flażolet spełnia te warunki.
- Aplikatura, czyli system palcowania powinien być możliwie najprostszy. Flet podłużny, zwany prostym, dla każdego dźwięku ma inną kombinację 8. otworów palcowych. Zatem tylko w zakresie 2. oktaw tonacji podstawowej, występuje 15 ośmiootworowych kombinacji, w tym aż 6 chwytów widełkowych, które są trudne. Dodatkowo, podczas wydobywania dźwięków drugiej oktawy konieczna jest umiejętność operowania otworem dla kciuka /na wyczucie/, skoordynowana z siłą zadęcia. Flażolet, w zakresie 2. oktaw przebiegu diatonicznego ma jedynie 7 sześciootworowych kombinacji, bez chwytów widełkowych. Dźwięki drugiej oktawy uzyskuje się jedynie poprzez silniejsze zadęcie /dmuchnięcie/.
- Prosta aplikatura oznacza łatwą do odczytywania tabulaturę. Tabulatura to graficzne przedstawienie, tego co zrobić, aby zagrać. Historia i tradycja potwierdza fundamentalne znaczenie tabulatury w amatorskim muzykowaniu i muzyce tradycyjnej.
- TablEdit to program komputerowy z polską wersją językową. Służy do edycji zapisu nutowego i tabulatury na ponad 30 instrumentów. www.TablEdit.com
- Flażolety produkowane są w różnych tonacjach. Podstawową jest D, podobnie jak w przypadku renesansowych i barokowych fletów poprzecznych.

5. Uwagi dotyczące nauki gry w szkole

- Muzyka i śpiew to różne pojęcia, zatem nie można stawiać znaku równości pomiędzy umuzykalnianiem i rozśpiewaniem.
- „...historia muzyki europejskiej potwierdza właściwą dla niej przewagę instrumentów, z której nigdy nie zrezygnowano. Punkt kulminacyjny tej dominacji widoczny jest w rozwoju orkiestry ...” C. Sachs, *Muzyka w świecie starożytnym*, PWM 1988
- Nauczyciel powinien swoją postawą i posiadanymi umiejętnościami inspirować ucznia do działania.
- Uczeń powinien czerpać radość z aktywnego uczestnictwa.

- Do teorii przez praktykę.
- Źródłem aktywności muzycznej powinno być słuchanie, które wzrusza, inspiruje i skłania najpierw do naśladowania, a później do wyrażania siebie. Słuchanie, które można łączyć ze śpiewem, ruchem, tańcem, plastyką, etc..
- Krótki czas na podjęcie pierwszej próby muzykowania. W trzydziestoosobowej grupie dzieci w wieku 7 lat, jest to możliwe po pierwszych 15 minutach pierwszej lekcji.
- Akompaniament ułatwia wspólne muzykowanie, szczególnie w dużej grupie.
- Stosownie do wieku uczniów, należy odpowiednio często przypominać o prawidłowym ułożeniu rąk i palców na instrumencie. Każdy palec przykrywa lub odkrywa tylko jeden, sobie przypisany otwór.
- W początkowej fazie nauki, artykulacja, czyli sposób wydobywania i kształtowania dźwięku, a także frazowanie, nie powinny być traktowane jako problemy pierwszoplanowe. Jednocześnie nauczyciel powinien pamiętać, że podczas gry na flażolecie, paleta technik może być poszerzona o artykulację charakterystyczną dla muzyki irlandzkiej, a wywodzącą się prawdopodobnie z XVI-wiecznej szkoły gry na dudach.
- Dobór repertuaru powinien rozwijać umiejętności - doskonalić technikę gry. Ćwiczenia /sensu stricte/ mogą nudzić, szczególnie małe dzieci.
- Dobór repertuaru powinien uwzględniać także treści realizowanego programu, wiek i zainteresowania grającego oraz specyfikę instrumentu.
- Proponowany sposób nauki, uświęcony historią i tradycją, polega na zapamiętywaniu melodii, której kolejne dźwięki odtwarzane są w wyniku odczytywania tabulatury. Proces ten wspomaga grupowe wykonywanie utworów jednogłosowych oraz akompaniament. W powiązaniu z praktyką, grający powinien systematycznie uczyć się pisma nutowego, którego znajomość umożliwi w przyszłości samodzielne poznawanie literatury muzycznej.

OPRACOWAŁ
WOJCIECH WIETRZYŃSKI